

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

t
57

SANAYİ İŞLETMELERİNDE KUR FARKININ YARATTIĞI SORUNLAR

U

(Yüksek Lisans Tezi)

Orhan ELMACI

T. C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

1984

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
I. DÖVİZ KURU KAVRAMI VE DÖVİZ KURU SİSTEMLERİ.....	4
1- Genel Açıklama	4
2- Döviz Kuru Kavramı	4
3- Döviz Kuru Sistemleri.....	5
A. Sabit Kur Sistemi	5
B. Serbest Kur Sistemi	5
C. Döviz Kontrol Sistemi	6
II. ÜLKEMİZDE UYGULANAN DÖVİZ KURU SİSTEMİ.....	6
1- Genel Açıklama	6
2- 1950-1970 Dönemi	6
3- 1970-1980 Dönemi	7
III. ÜLKEMİZDE SARAYİ İŞLETMELERİ AÇISINDAN UYGULANAN DÖVİZ KURU SİSTEMİ VE DÖVİZ KREDİSİ VERİLMESİNE İLİŞKİN UYGULAMALAR.....	7
1- Genel Açıklama	7
2- Başlangıçta, Kur Garantisine Tabi Olmayan Döviz Kredisi Dönemi	7
3- Kur Garantisine Tabi Döviz Kredilerinin Verildiği Dönem	8
4- Kur Garantisinin Tekrar Kaldırıldığı Dönem	10
5- Kur Parkı Fonunun Tesis Edildiği (Üçinde Bulduğumuz) Dönem	10
6- Döviz Kredisi Verilmesine İlişkin Uygulamalar.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

I. SANAYİ İŞLETMELERİNDE KUR FARKININ YARATTIĞI SORUNLAR VE ESKİŞEHİR-KÜTAYYA BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA	15
1- Genel Açıklama	15
2- Sanayi İşletmelerinde Kur Farkının Yarattığı So- runlar	15
A. Borç Ödeme Gücü ve Güvencesinin Ortadan Kalkması	15
B. Özsermaye Yetersizliği	18
C. Çalışma Sermayesi Yetersizliği	19
D. Yatırım Talebinin Azalması	20
E. Üretim Düzeyindeki Düşüş	21
F. Haksız Rekabet	23
G. Kâr Dağıtımındaki Olumsuz Gelişmeler.....	25
II. ESKİŞEHİR-KÜTAYYA BÖLGESİNDEKİ SANAYİ İŞLETMELERİNDE UYGULAMA	26
1- Genel Açıklama	26
2- Uygulamada Görülen Sorunlar	28
A. Borç Ödeme Gücü ve Güvencesinin Ortadan Kalkması	30
B. Öz Sermaye Yetersizliği	32
C. Çalışma Sermayesi Yetersizliği	37
D. Yatırım Talebinin Azalması	38
E. Üretim Düzeyindeki Düşüş	39
SONUÇ	42
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	45

TABLolar

TABLO I	Eskişehir-Kütahya Bölgesindeki Bazı İşletmelerin Döviz Kredisi Borçları	27
TABLO II	Eskişehir-Kütahya Bölgesinde Döviz Kredisi Kullanan İşletmelerin 1981 ve 1982 Yıllarına İlişkin Finansal Bilgiler.....	29
TABLO III	Eskişehir-Kütahya Bölgesinde Döviz Kredisi Kullanan İşletmelerin 1981 ve 1982 Yıllarına İlişkin Cari ve Likidite Oranları	31
TABLO IV	Eskişehir-Kütahya Bölgesinde Döviz Kredisi Kullanan İşletmelerin 1981 ve 1982 Yıllarına İlişkin Borç Taksitlerini Karşılama Oranı ve Faiz Ödeme Gücü	33
TABLO V	Eskişehir-Kütahya Bölgesinde Döviz Kredisi Kullanan İşletmelerin 1981 ve 1982 Yıllarına İlişkin Bilanço Kârları	40

G İ R İ Ő

Ülkemizin kalkınması, fertlerin ulusal gelirden daha çok pay alması, refah ve büyümenin gerçekleşmesi için belirlenen ana hedefler, beş yıllık kalkınma planlarında görüleceği üzere sanayiye dayalıdır. Sanayileşme stratejisinin tesbitinde de esas itibarıyla gözönünde tutulması gereken husus, sanayi yatırımlarının istikrar içinde, gelecek kuşaklara ağır faturalar ödetmeden, girişimciyi caydırıcı ve cezalandırıcı istikâmetlere kaydırmadan kalkınma hedefine ulaşmaktadır. Gerçekleri belirtmek gerekir ise, plânlı dönem öncesi bir yana, plânlı dönemde teşvik edici ve yönlendirici önlemlerin alınmasında ve devamlılık içinde uygulanmasında, yukarıda değinmiş olduğumuz ana kurala tam anlamıyla uyulmamıştır. İçinde bulunduğumuz ve çıkmak için ulusca çaba harcadığımız, fedakârlıklara katlandığımız ekonomik darboğaz; yılların çatışan zihniyetlerin, politik saplantıların, bürokratik engellerin bir ürünü olarak önümüzdedir. Zihniyetlerde olumlu bir gelişme olmadıkça da ödenecek faturanın yükü daha da ağır hale gelecektir.

Çalışmamızda inceleyeceğimiz "Sanayi İşletmelerinde Kur Farklarının Yarattığı Sorunlar" endişemizin ilginç örneklerinden sadece bir tanesidir. Amâ en önemlilerinden biridir. Zira bu çalışmamızda, devlet güvencesine saygınlığının yitirilmesi,

kazanılmış hakların nasıl geriye alındığı, hukukun makale şamil karar alınamaz şeklindeki ana kuralın nasıl bozulduğunun uygulaması görülecektir. Yine bu çalışmamızda, ülke kalkınmasının yönlendirici veya yol gösterici istikâmetteki teşviklerin uygulamada nasıl birer cezalandırma aleti haline girdiği görülecektir.

Sanayileşmemize ilişkin çabaların gerçekleşmesi, yatırımların plânlarda öngörülen sektörlerde ve belirtilen yörelerde yapılması için teşvik önlemleri arasında uzun vadeli düşük faizli döviz kredileri yer almıştır. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası bu amaca dönük olarak girişimcilere, teşviklere ve kalkınma plân hedeflerine uygun sanayi yatırımları için döviz kredisi vermektedir. Bu döviz kredilerinin verilmiş esasları başlangıcından bugüne değişikliklere uğramıştır.

Çalışmamız kur garantisinin mevcut olduğu döneme ait uygulamaların ortaya çıkardığı büyük sorunlarla ilgilidir. Zira kur garantisinin olmadığı dönemlerde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan yatırımları için döviz kredisi alan işletmelerin, kur değişikliklerinin getireceği tüm külfetleri de dikkate almaları tartışılmaz bir husustur.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, döviz kuru ve döviz kuru sistemleri kısaca açıklanmış ve ülkemizde uygulanan döviz kuru sistemi belirtilmiştir. Ayrıca, ülkemizde sanayi işletmeleri açısından uygulanan döviz kuru sistemi ve döviz kredisi verilmesine ilişkin

uygulamalar açıklanmıştır.

İkinci bölümde, sanayi işletmelerinde kur farkının yarattığı sorunlar teorik olarak açıklanmış ve Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kredisi alan onsekiz işletmeden onunda yaptığımız araştırma sonunda tespit ettiğimiz sorunlar ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde, döviz kredisi kullanan işletmelerde, kur farkından dolayı ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. DÖVİZ KURU KAVRAMI VE DÖVİZ KURU SİSTEMLERİ

1. Genel Açıklama

Çalışmamızın bu bölümünde, önce "Döviz Kuru Kavramının Tanımı" verilmiş ve daha sonra "Döviz Kuru Sistemleri" genel olarak kısaca incelenmiştir.

2. Döviz Kuru Kavramı

Uluslararası ticaret ve daha önemlisi uluslararası para ve sermaye hareketleri; ulusal paraların diğerlerine dönüşümüne esas teşkil etmektedir. Döviz kuru (döviz fiyatı) bir ülke parasının; diğer bir ülke parasına dönüşümü, bir başka deyişle bir "ekonomik birim" in diğer bir "ekonomik birim" e dönüşümü, "ulusal ticaret ile ulusal paraların müştereken mevcut olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kur, ülkeler arasındaki fiyat seviyelerini birbirlerine dönüşümleri sağlayarak fiyat ve maliyet karşılaştırmaları yapılmasına imkan sağlar(1).

(1) Ertuğrul Galatalı, "Uluslararası Para ve Sermaye Hareketleri", Milliyet Gazetesi Banka ve Banker Eki (2 Aralık 1981), s.2; Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, 4.B, (Ankara: Turhan Kitapevi, 1982), s.138-142; Ridvan Karlak, Dış Ticaret ve Uluslararası Ekonomi, (Eskişehir: Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, 1981), s.353-354; Kemal Kardaş, Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu, (İstanbul: Formül Matbaası, 1979), s.147.

3. Döviz Kuru Sistemleri

A. Sabit Kur Sistemi

Bir ülke parasının "kur"u para piyasalarındaki arz ve talebe göre değil, o ülkenin merkez Bankası, Maliye Bakanlığı vb. bir "otorite" tarafından saptandığında "sabit kur" sözkonusudur.

Sabit kur sistemi en iyi şekilde altın para standardının geçerli olduğu sistemlerde işler. Altın standardı rejiminde döviz piyasası serbest olmalıdır. Ayrıca, ülkelerin paraları doğrudan veya dolaylı olarak altınla tanımlanmalı, istenildiği kadar altın serbestçe satın alınabilmeli ve altın giriş ve çıkışına müdahalede bulunulmamalıdır(2).

B. Serbest Kur Sistemi

Serbest kur sisteminde, bir para biriminin diğer para birimine değiştirilebilirliği serbest piyasa koşullarında arz ve talebe göre oluşur(3). Döviz piyasasında denge ve ödemeler bilançosunu düzeltme işlemleri doğrudan doğruya döviz kurundaki değişme ile sağlanır. Ekonomi belli bir denge seviyesinde iken döviz kurunun düşmesi, ulusal paranın değer kazanmasına yol açar ve ithal mallarının yurtiçi fiyatlarını düşürür. Döviz kuru, yükseldiğinde ihracaat, düştüğünde ithalat teşvik edilir. Böylece ekonominin dış dengesi, arz ve talep şartlarına göre her zaman değişebilir döviz kurları ile sağlanır. Bu sistemde ekonominin

(2) Karlık, s.367.

(3) M.İlker Parasız, Uluslararası Para Sistemi (Bursa: Kalite Matbaası, 1980), s.111-120.

dış dengesi ancak döviz kurlarındaki değişimle mümkün olur(4).

C. Döviz Kontrol Sistemi

Sabit veya serbest kur sistemleri ile dış dengesini sağlayamayan ülkeler döviz kontrol rejimini uygularlar. Döviz kontrolü, esas olarak döviz gelirlerinin belli bir fonda toplanması esasına dayanır. Böylece, döviz kalebi kontrol edilerek döviz kurunun sabit tutulması mümkün olur(5).

II. ÜLKEMİZDE UYGULANAN DÖVİZ KURU SİSTEMİ

1. Genel Açıklama

30 yıla yaklaşan bir devrede, Türkiye'nin izlediği döviz kur politikasının temel niteliği, şiddetli zaman zaman azalıp çoğalmakla beraber, daima karışık bir ticaret ve döviz kontrol düzeni üzerine oturtulmuş olmasıdır. Türkiye geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde de ekonomide dış mal ve hizmetler için mevcut talebin, serbest piyasa ekonomisinin şartları içinde döviz arzı ile karşılaşmış, kurun buna göre belirlenmesine ve yürütmesine izin vermemiştir(6).

2. 1950-1970 Dönemi

1950-1970 döneminde ülkemizde uygulanan döviz kuru sistemi,

(4) Gül Günver Turan, Uluslararası Para Sistemi (Ankara: Tisa Matbaası, 1980), s.76-80.

(5) Karluk, s.370.

(6) Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat (Ankara: Turhan Kitabevi, 1982) s.133.

aşırı değerlenmiş bir kur düzeni görünümündedir(7).

Bu dönem içerisinde döviz kontrolden, çeşitli kararname ve tebliğlerle sağlanmaya çalışılmıştır.

3. 1970-1980 Dönemi

1970-1980 döneminde döviz kuru sistemi, gerçekçi bir kur politikasına kavuşturulamamış, ancak bu dönem içerisinde kur, belirli dönemlerde yapılan devalüasyonlarla belirlenmeye çalışılmıştır. 24 Ocak istikrar tedbirlerinden sonra kur ayarlamaları Merkez Bankası tarafından günlük olarak tespit edilmeye başlanmıştır(8).

III- ÜLKEMİZDE SANAYİ İŞLETMELERİ AÇISINDAN UYGULANAN DÖVİZ KURU SİSTEMİ VE DÖVİZ KREDİSİ VERİLMESİNE İLİŞKİN UYGULAMALAR

1. Genel Açıklama

Ülkemizde sanayi işletmeleri açısından uygulanan döviz kuru sistemi, yatırımların kalkınma planlarında öngörülen sektörlerde ve belirtilen yörelerde yapılması için devletçe öngörülen teşvik önlemlerine göre değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikleri dört dönem içerisinde incelemek mümkündür:

(7) A.g.k., s.170-184.

(8) Zafer Tunca, "Türkiye Ekonomisinde İzlenen Son Gelişmeler," 1982 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları (İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, 1982), s.11.

- i- Birinci Dönem: Başlangıçta, kur garantisine tabi olmayan döviz kredisi dönemi,
- ii- İkinci Dönem: Kur garantisine tabi döviz kredilerinin verildiği dönem,
- iii- Üçüncü Dönem: Kur garantisinin tekrar kaldırıldığı dönem,
- iv- Dördüncü Dönem: Kur farkı fonunun tesis edildiği (içinde bulunduğumuz) dönem.

2- Başlangıçta, Kur Garantisine Tabi Olmayan Döviz Kredisi Dönemi:

Bu dönem, 1950 yıllarında başlayıp, kur garantisinin verildiği 5.5.1976 tarihine kadar sürmüştür. Kur garantisinin olmadığı bu dönemde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan yatırımlara için döviz kredisi talep edip te alen işletmeler kur farklarından büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Ve bu işletmeler düşük faizle reeskont kredisinden faydalanılmamışlardır.

3- Kur Garantisine Tabi Döviz Kredilerinin Verildiği Dönem

Bu dönem, 5.5.1976 tarihinden 16.2.1978 tarihine kadar devam eder. Maliye Bakanlığı tarafından 5.5.1976 tarihinde 15578 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 17. Sayılı Karar ve Özel Dış Krediler ve Faiz Eşlendirme Fonu Hakkındaki 7/5399 ve 7/10062 Sayılı Kararlara ilişkin Tebliğ ile kur garantisi getirilmiş oldu. Bu Tebliğ hükümlerine

göre:

i- Teşvik belgesi almış ve yatırım kredisinden faydalanması Maliye Bakanlığınca uygun görülmüş projelerin finansmanı için sağlanan nakdi özel dış kredilerin karşılığı dövizlerin, T.C. Merkez Bankasında bir döviz tevdiat hesabına devredilmesine ve yatırımın ithal ihtiyacı için gerekli dövizlerin bu hesaptan aynen karşılanmasına,

ii-Özel nakdi dış kredi konusu yatırım projesinin dış finansman ihtiyacının tamamen karşılandığının belgelenmesi halinde, kredinin arta kalan kısmın, tevdiat hesabına yatırıldığı tarihteki kur üzerinden projenin işletme ihtiyaçlarında kullanılmasına izin verilmesine,

iii- Aracı banka, kredinin döviz tevdiat hesabına devir tarihinde cari alış kurları üzerinden, karşılığı Türk Lirası tutarını T.C. Merkez Bankasında özel bir hesaba borçlanacağı ve özel hesaba borçlanılan TL. tutarının % 1'ine tekabül eden tutarı borçlu işletmelerden tahsil ederek T.C.Merkez Bankası'ndaki özel hesaba yatırımları hükme bağlanmıştır.

Bu tebliğin en önemli yanı, geçici maddede belirtilen ve bu tebliğin yayımı tarihinden önce alınmış bulunan özel dış kredilerden vadesi gelmiş taksitler için, ilgililerin bu tebliğde belirtilen şartları yerine getirmeleri şartıyla kur garantisinden yararlandırılmalarıdır.

Maliye Bakanlığı tarafından 31.12.1977 tarihinde 16156 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 9 No.lu Tebliğ ile özel dış kre-

dilere "kur riski garantisi" uygulamasını dondurdu. 1976 tarihinden o güne kadar kullanılmış krediler için "müktesep hak" tanındı. Daha önce % 1 olan kur riski garanti primini % 7'ye yükseltti.

4- Kur Garantisinin Tekrar Kaldırıldığı Dönem

Maliye Bakanlığı 16.2.1978 tarihinde 16202 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yeni bir tebliğ ile özel dış kredilere tanınan kur riski garantisini tamamen kaldırdı.

"Müktesep hak"ın söz konusu olamayacağını, 1976 yılında yayımlanan Maliye Bakanlığının 6 No.lu Tebliğine inanarak borçlananların da tüm kur risklerini ödeyeceğini bildirdi. İsteyenlere % 1 veya % 7 oranlarında ödedikleri risk garanti primi de iade edildi.

5- Kur Farkı Fonun Tesis Edildiği (İçinde Bulduğumuz) Dönem

Bu dönemde, kur garantisine güvenerek döviz kredisi alan işletmeler büyük güçlükler içine düşmüşler ve bu işletmelerin borçları % 90 oranında yükselmiştir(9). Kur garantisinin Maliye Bakanlığı tarafından kaldırılmasından, 24 Ocak ekonomik tedbirlerin yürürlüğe konulduğu tarihe kadarki süre içerisinde, özel dış kredilerden yararlanma oranı % 50 iken, kur garantisinin olduğu dönem içerisinde özel dış kredilerden yararlanma oranı % 90'

(9) Kur Farkları Çözüm Bekliyor (Adana: Adana Sanayi Odası Yayını, 1980), s.1.

dır(10). Görüldüğü üzere, özel dış kredilerden yararlanma oranında % 40'lık bir düşüş vardır. İşletmelerin büyük bir çoğunluğu kur farklarından dolayı, döviz kredisi kullanımından vazgeçtikleri görülmektedir.

25.8.1983 tarihinde 18146 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Dış Kredilerin Kullanımı İçin Kur Farkı Fonu" tesisine dair 27 sayılı Bakanlar Kurulu Karar'ının amacı, yatırımların ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı için dış kaynaklardan sağlanan kredilerin firmalar açısından sabit bir maliyet unsuru haline getirmektir. Bu karara göre:

i- Kur farkı fonundan yararlanacak krediler ve bu fonu yürütecek banka, para kredi kurulu tarafından tesbit edilir.

ii- Dış kredilerin, kullanıldıkları tarihteki cari kurlar üzerinden bulunacak Türk Lirası karşılıkları, krediden nihâi olarak istifade edenlerin geri ödemekle sorumlu olacakları Türk Lirası kredilerini oluşturmaktadır. Türk Lirası kredilerinin faiz ve anapara geri ödeme tarihleri, ilgili dış kredilerin faiz ve anapara geri ödeme tarihlerini geçmemek üzere ilgili Bankaca tesbit edilir.

iii- Para ve Kredi Kurulu, Hükümetçe uygulanmakta olan ekonomi politikalarını ve Fonun işletilme imkânlarına gözönünde tutularak, her takvim yılı Türk Lirası kredilerine uygulanacak yıllık

(10) Mesut Erez, "Kur Farkları Sorununun Çözümü İçin Bir Öneri," Eskişehir Sanayi Odası Bülteni, S.84 (11 Haziran 1981), s.14.

faiz oranını tesbit eder. Bu oran Para ve Kredi Kurulunca her yıl yeniden gözden geçirilir ve bir yıl öncesine göre daha düşük bir oranın tesbit edilmesi halinde, kalan borç bakiyesine uygulanır.

iv- 27 sayılı kararname, Fon mevcutlarının ödemeleri karşılamaya yetmemesi durumunda, aradaki farkın Selektif Kredi Fonundan karşılanması hükmünü de öngörmektedir. Fon kapsamına alınan kredilerden kaynaklanan Türk Lirası Kredilerinden ise, Faiz farkı İade Fonuna kesinti yapılamıyacak ve bu krediler anılan Fondan yararlandırılmayacaktır.

Resmî Gazete'de yayınlanan şekliyle 27 Sayılı Kararın uygulanabilirliği konusunda yargıda bulunmak imkânsızdır. Uygulamaya ilişkin tebliğler ve açıklamalar, eski kredilerin Fondan yararlanma şekli ve yeni projeler için Fonun sağlayacağı güvenceyi ortaya koyacaktır.

6- Döviz Kredisi Verilmesine İlişkin Uygulamalar

Girişimci, mevcut teşvikler çerçevesinde yatırıma girişirken, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan aldığı veya almayı amaçladığı döviz kredilerinin alınışına ait ana hatları aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz:

i- Alınan döviz kredileri, sözleşme gereği mutlaka tayin edilen taksit dönemlerinde ödenir. Girişimci, eline fazla para geçse de tüm borcuna bir defada istese de kapatamaz.

ii- Kur garantisinin uygulandığı dönemde, bankanın uyguladığı

ği faiz oranı % 14 net idi. Kur garantisini kalktıktan sonra bu oran % 12'ye düşürüldü.

iii- Banka anapara ve faiz ödemelerinde müşterilerine bir kolaylık olması amacıyla borçlarının % 90'ının orta vadeli kredilerle ödenmesi tedbirini getirmiştir. Bu önlem, kur garantisinin olmaması nedeniyle, hızla artan borç yükünün üzerine yaklaşık % 27 oranında yeni bir yük daha eklemiştir(11).

iv- Anapara ve faiz borçlarının zamanında ödenmemesi halinde % 60 oranında gecikme faizi cezasının uygulanması da borç oranına yeni ilaveler getirmektedir.

v- Banka, işletmelerin almış oldukları döviz kredisi borçlarını ödeyememeleri halinde, borç erteleme yapmaktadır. Ancak her borç erteleme, işletmelerin bu borçlarının üzerine yeni külfetlerin binmesine sebep olmaktadır.

vi- Banka, döviz kredisi işlemlerinden dolayı bilançoya göre büyük ölçüde kârlılık içindedir. Yüksek vergiler ödemektedir. Ama tahsili beklenen alacakların ne şekilde tasfiye edileceği hususuna henüz bir tedbir bulunulmaması ilginçtir.

vii- Kur garantisinin kaldırılmış olması, döviz kredisi kullanan girişimcileri hesaplarının çok üstünde külfetler ile karşı karşıya bıraktığından, ana para ve faiz ödemeleri büyük ölçüde aksamıştır.

(11) Hami Karatay, "Teşvik mi, Cezalandırma mı?," Dünya Gazetesi (12 Ekim 1982), s.2.

viii- Kredi kullanan işletmelerden özellikle kur garantisine güvenerek girişimde bulunanların pek çoğu hemen hemen hiç ödemede bulunmamıştır.

Görülebileceği üzere, yukarıda özetlemeye çalıştığımız döviz kredisi verilmesine ilişkin uygulamalar, döviz kredisi kullanan veya kullanacak olan işletmeleri zor duruma düşürmüş ve ülkenin sanayileşmesi sürecinde çok önemli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüzde bu konudaki sorunlar dikkat edilecek olursa büyük boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Nitekim bu kredileri veren kuruluşun üst düzey yetkililerinden biri olarak Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdür Yardımcısı basına yaptığı açıklamasında endişemizi teyid eder şekilde özetle şunları söylemiştir:

"Bugün Bankamızdan talep edilen kredilerin büyük bir kısmı genellikle Türk Parası olarak isteniyor. Döviz kredileri kur farkı nedeniyle fazla talep edilmiyor. Dünya Bankası 1982 yılında bize 100 milyon dolarlık kredi açtı. Bugüne kadar (ekim 1982) 10 milyon doları kullanılabildi. Bu kredinin 72 milyon doları kur riski taşıyor. Kur farklarına kesin çözüm getirilmesi gerekir" (12).

Döviz kredilerinin kullanılmasına işlerlik kazandıracak önlemlerin acilen alınmasında hiç kuşkusuz sayılamıyacak kadar çok yarar vardır.

(12) Turan Karasu, "Kur Farkı Fonu'nun Kimleri Kapsadığı Henüz Belli Değil," Dünya Gazetesi (29 Ağustos 1983), s.1.

İKİNCİ BÖLÜM

I- SANAYİ İŞLETMELERİNDE KUR FARKININ YARATTIĞI SORUNLAR VE ESKİŞEHİR-KUTAHYA BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

1- Genel Açıklama

Belli bir döviz kurundan dış borç kullanan girişimcinin, döviz kurundaki değişimler sonucu kendi kontrolü dışında borcunun büyük boyutlara ulaşması olayı, Türk sanayicisinin yeni olmayan fakat önemi gün geçtikçe artan bir sorunudur. 1970'lerde dolar değerinin 9 TL.'den 14,85 TL.'ye çıkması bir faciâ sayılırken, 1980'lerde 3 yılda doların 85 TL.'den 260 TL.'ye çıkması normal sayılmakta ve bazı iş çevrelerinde dolar değerindeki ayarlamaların gereken cesaretle yapılmadığı tenkit konusu olabilmektedir. Bu durumda, eskiden bir hata ederek döviz kredisi kullanmış girişimci çaresizlik içinde çarpınırken, yeni yatırımlar için dış kredilerden yararlanma şansı büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır.

2- Sanayi İşletmelerinde Kur Farkının Yarattığı Sorunlar

A- Borç Ödeme Gücü ve Güvencesinin Ortadan Kalkması

Kur garantisi döneminde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan döviz kredisi alan işletmelerin kur garantisi kaldırıldıktan sonraki dönemde finansal yapıları ve faaliyetleri içerisinde faiz ve anapara ödeme gücü ve güvenceleri yapılan kur ayarlamala-

rı sonucu ortadan kalkmıştır. Aşağıdaki tabloda kur garantisinin var olduğu dönemde, Eskişehir Bölgesinde, yatırıma girişen ve bugün için yatırıma işletmeye açılma durumunda olan bir sanayi tesisinin kur garantisinin kaldırılması nedeniyle üzerine yüklenen ve işe başlarken yapılan hesaplarla kıyas edilmeyecek ölçüde faiz ve anapara ödemesine neden olan örneği sunacağız. Bu işletme almış olduğu 2 milyon dolarlık döviz kredisini 2 yıl ödemesiz ve 10 yılda kur garantisine dayalı biçimde % 14' te net faizi ile birlikte ödemeyi taahhüt etmişti. Aralık 1977' de bir dolar 19 TL. idi. Buna göre yatırımın döviz kredisi ile ilgili tüm borcu, 2.000.000- ABD Doları x 19= 38.000.000 TL. %14 net faiz üzerinden 10 yıl içindeki toplam faizi de 25.141.000.- TL. olmak üzere toplam 63.141.000.- TL. dir.

16.2.1978 tarihinden itibaren kur garantisinin geriye dönük olarak kaldırılması sonucu bu işletmenin 1980 yılında haziran ayından itibaren başlayacak on yıllık ödeme durumu Kasım 1983 tarihi itibariyle aşağıda ibretle görülecek şekle girmiştir.

2 milyon dolar döviz kredisi borcunun ilk ödemesi Aralık 1980'de başlamakta ve değişen kurlara göre (Garanti kalktığı için) şu şekilde bir ödeme tablosu ortaya çıkmaktadır:

1980 Aralık	91,04 TL x 100.000 ABD Doları= 9.104.000.-TL.
(1 ABD Doları 91,04 TL)	
1981 Haziran	111,79 TL x 100.000 ABD Doları=11.179.000.-TL.
(1 ABD Doları 111,79.-TL)	
1981 Aralık	132,96 TL x 100.000 ABD Doları=13.296.000.-TL.
(1 ABD Doları 132,96 TL)	
1982 Haziran	166,92 TL x 100.000 ABD Doları=16.692.000.-TL.
(1 ABD Doları 166,92 TL)	
1982 Aralık	188,64 TL x 100.000 ABD Doları=18.864.000.-TL.
(1 ABD Doları 188,64 TL)	
1983 Haziran	218,95 TL x 100.000 ABD Doları=21.895.000.-TL.
(1 ABD Doları 218,95 TL)	
Toplam	<u>91.030.000.-TL.</u>

Eğer, banka kabul etse ve de işletmenin yetkileri bütün bakiye borcun ana parası olan 1.400.000 ABD Dolarının karşılığı def'aten 14.11.1983 tarihinde kur üzerinden ödeyebilse bakiye ana para borcu,

1.400.000 ABD Doları x 262,60 TL = 367.640.000.- TL.

(1 ABD Doları 8.11.

1983 Tarihi itibariyle
262,60 TL)

bulmaktadır. Böylece kur garantisinin kaldırılmasından dolayı toplam ana para borcu 8.11.1983 itibariyle 458.670.000 TL'na çıkmıştır. Tabii uygulamada ana paranın def'aten ödenmesi mümkün olmadığından mevcut 1.400.000- ABD dolarlık ana para borcu

gelecek 7 yıl içindeki kur üzerinden ödenecektir. Birde bunun üzerine muamele vergisi dahil % 15 üzerinden faiz hesabı yapıp eklendiğinde ortaya çıkacak rakamın nereye varacağını bugünden bilmek mümkün olmamaktadır. Toplam 63.141.000- TL. olacağı hesaplanarak girilen bir yatırımın bu astronomik rakamlar ile nasıl işler hale geleceği merakla izlenecek bir konudur.

Teşviklerin nasıl cezalandırma haline döndüğünü gösteren bu duruma, acil çözüm olarak 1981-1982-1983 yıllarında Merkez Bankası'ndan Sınai Kalkınma Bankası'na aktarılan "Özel Orta Vadeli Sınai Yatırım Reeskont Kredisi" adı altında 8 yıl vadeli % 11 faizli krediler verilmiş fakat bu krediler başlangıçta olumlu gelişmeler yaratmasına rağmen, sözkonusu borçlar konsolide (Tahkim-dondurma) yoluna gidilmeyişi nedeniyle yeterli olmamıştır.

Maliye Bakanlığı'nın açıklamalarına göre, kurtarıcı nitelikte olduğu ifade edilen ve işletmelere verilen reeskont kredisi tutarı 1981'de 11 milyar, 1982'de 12 milyar, 1983'de de 12 milyar olmak üzere toplam 35 milyarı bulmuştur(13).

B- Özsermaye Yetersizliği

Kur garantisi döneminde döviz kredisi alan işletmelerde kur garantisinin kaldırılmasından sonraki dönemde öz sermaye yeter-

(13) Cüneyt Arcayürek, "389 Firma 34 Milyar Reeskont Kredisi Aldı," Milliyet Gazetesi (1 Ağustos 1983), s.9.

sizliği bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Öz sermayenin, kur farklarından dolayı artan borçlara oranla yeterli düzeye çıkartılamaması, bu işletmelerin uzun vadeli yükümlülüklerini yerine getirememesi sebebiyle mali yönden zor durumlara düşmelerine sebep olmuş, diğer yandan işletmeye kredi verenler açısından güvenli olarak nitelendirilmemeleri sonucunda bu işletmeler başka kaynaklardan kredi bulmakta güçlük çekmişlerdir.

Borç/öz sermaye oranı dengesiz olan bu işletmeler, kur farklarından dolayı artan borçları nedeniyle iflas veya tasfiye olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır.

Ekonominin hücrelerini oluşturan bu işletmelerin tasfiyesi, iflası yalnız sahipleri açısından değil, ulusal ekonomi ve sosyal açıdan da, kaynakların israfı, işsizlik, üretim azalması gibi kayıplara da yol açmıştır(14).

C- Çalışma Sermayesi Yetersizliği

Kur farkları uygulaması ve devletin bu konudaki tutarsız uygulamaları, kur garantisi döneminde döviz kredisi alan işletmelerin sermaye varlıkları, kur garantisi kaldırıldığı dönemde azalmıştır. İçeride ve dışarıda rekabet gücü kazandırmak için yenileme yatırımlarına ve teknoloji geliştirmeye yönelik bu işletmeler, temelde yeterli bir sermaye yapısına sahip oldukları halde, kur ayarlamaları nedeniyle işletme sermayesi darboğazı-

(14) Öztin Akgüç, "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının Finans Yapısı," İstanbul Sanayi Odası Dergisi, S.210(15 Ağustos 1983), s.77. Kemal Kurdaş, "Sermaye Erozyonunun İşletmelerde Yaratıldığı Ekonomik Sorunlar," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.2 (Şubat 1983), s.31.

na girmişlerdir. Sanayi işletmelerinin yatırım ve çalışma giderleri durmadan yükselmis, hammaddeyi ve ara maddeleri sürekli olarak dışarıdan getirmek zorunda olan işletmeler her defasında daha yüksek miktarda para ödemek zorunda bırakılmışlardır(15).

D- Yatırım Talebinin Azalması

Kur garantisi uygulamasının kaldırılmasından sonraki dönemde yeni yatırım talepleri azalmıştır. Yeni yatırım taleplerinin azalmasında kur garantisi uygulamasının kaldırılması en önemli sebep olmasına rağmen, iç talepteki durgunluk, ihracattaki tikanlıklar sonucu tesislerin düşük kapasite çalışması, sanayi işletmelerinin artan enerji ihtiyacının karşılanamaması ve işletme sermayesi sorunun çözülmemesi de yatırım talebinde en önemli dar boğazları oluşturan sebeplerdir.

Son 3 yılda, Türk parasının yabancı paralar karşısında aşırı derecede değer kaydetmesi sebebiyle, yeni yatırımlarda azalma olmuştur. 1983 yılında Sanayi İşletmelerine verilen yeni teşvik belgelerinin büyük bir bölümü tamamlama yatırımları için kullanılmıştır(16).

İmalat sanayinde yatırım tutarlarına paralel olarak yatırım sayısı da azalmıştır. 1982 yılının ilk beş ayında 225 teş-

(15) İlter Akat, "İşletmelerde Sermaye Açığı," Dünya Gazetesi (5 Ağustos 1983), s.5.

(16) "Kur Garantisinin Yatırımları Canlandırması Mümkün Görülüyor," Dünya Gazetesi (9 Ağustos 1983), s.1.

vik belgesi verilirken, 1983 yılında ancak 184 belge düzenlenmiştir(17).

Bu konuda, Eskişehir bölgesinde yaptığımız araştırmada, sayılı bir makina imalat işletmesini örnek verecek olursak, bu işletme yenileme yatırımı için, döviz kredisiyle 1980 yılında 64.000 ABD Doları bir dik torna almıştır. O tarihte 1 ABD Doları 91,04 TL'dir ve bu tornanın Türk Lirası olarak değeri 5.886.560 TL'dir.

1980 yılında makina değerinin üstüne 1.12.1981 Tarihinde 2.682.880 TL; 1.12.1982 tarihinde 3.583.520 TL ve 1.12.1983 Tarihinde ise 4.783.440 TL olmak üzere toplam 10.995.840 TL eklenmiştir. Sonuç olarak alınan bu tornanın astarı yüzünden pahalı hale gelmiştir.

Yukarıdaki örneğimizde de görüldüğü üzere, işletmelerin neden yenileme, tamamlama yatırımlarından kaçındığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

E- Üretim Düzeyindeki Düşüş

Döviz kredisi kullanan işletmelerin üretimi, kur farklarından dolayı önemli ölçüde gerilemiştir. Bu üretim gerileyişinin önemli bir sebebi ithalat güçlükleri olup, diğer bir sebebi de işletme sermayesinde gözlenen daralmadır. Sanayi üretimi, kur garantisini kaldırıldıktan sonra % 4,9 gerilemiş, imalat sanayi-

inde ise gerileyiş % 6,4 olmuştur(18).

Ülkemizde kur ayarlamaları nedeniyle para değerinde oluşan erozyon, üretimde yer alan bütün madde ve hizmetleri işletmelerin her gün daha yüksek fiyatlarla satın almasını gerektirir. İşletmelerde sabit olmayan döner kıymetler aynı hızla değer artışına kavuşturulamamış, bir önceki üretim kapasitesini sağliya-bilmek için sermaye açığı giderilememiştir.

Sanayi işletmeleri için önceleri kıt, sonraları aşırı pahalı hale dönüşen döviz kredisi ile borçlanma yolu işletmelerin stoklarını azaltmaya, yeni yatırımlardan kaçınmaya; giderek istihdam düzeylerini azaltmaya ve üretimlerini kısma yönelmiştir. Bu işletmelerde kapasite kullanım oranı hızla düşmüş 1980-1981 döneminde % 50'nin altında seyretmiştir(19).

İstihdamın azaltılıp üretimin kısılması, belirli bir kâr düzeyini tutturabilmek için işletmeleri birim başına kârlılıklarını arttırmaya zorlamıştır. Toplam kârların enflasyon artış hızını izleyememeleri, istihdam ve üretimin düşmesi, buna karşılık birim başına kârlılık oranının belirgin biçimde artma eğiliminde oluşu kur garantisinin kalktığı dönemin görünür bir özelliğidir. Ürettikleri mal ve hizmetlere karşı talep elastikiyeti

(18) Kemal Kurdaş, "Türkiye Ekonomisinde 1980 yılının ilk Dört Ayında Alınan Sonuçların Değerlendirilmesi, Önümüzdeki Ay-larda Beklenen Gelişmeler ve Alınması Gereken Yeni Önlem-ler," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.6 (Haziran 1980), s.14.

(19) Kemal Kurdaş, "Sermaye Erozyonunun İşletmelerde Yarattığı Ekonomik Sorunlar," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.2 (Şubat 1983), s.31.

düşük işletme dalları (gıda ve zaruri ihtiyaç maddeleri alanları gibi ...) bu dönemde en başarılı olabilen kesimlerdir(20).

F- Haksız Rekabet

Kur garantisinin 1978 yılında kaldırılması ile döviz kredisi kullanan sanayi işletmeleri ile kotalardan tahsis alan sanayi işletmeleri arasında haksız rekabet ortaya çıkmıştır.

1976 yılında uygulamaya konan kur garantisi yalnız yatırımları teşvik için değil, devalüasyonlar sonucu belirli bir durum alan adaletsizliği gidermek için konulmuştur. Orta vadeli kredi bulan, kotadan tahsis alan işletmelerin borçları sabit kalırken, döviz kredisi kullanan işletmelerinki her devalüasyonda artmış, her iki tesis maliyeti arasında büyük uçurumlar meydana gelmiştir(21).

Bir örnek olarak kalkınmaya öncelikli yörede kurulmuş, Eylül 1977'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ndan 3 yıl ödenmiş 8 yıl vadeli % 14 faizli, kur garantili 4.120.000 dolar kullanmış işletmenin durumunu ele alalım. Kredi tarihinde dolar kuru 17.50 TL. olduğuna göre işletmenin ödemesi gereken anapara faiz borcu, 112.148.719 TL. olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde kotalardan tahsis alan, orta vadeli kredi kullanan işletmenin borcu da bu rakam olmuştur. Kur garantisinin kaldırılması üzerine

(20) A.g.k., s.37.

(21) Turgut Albayrak, "Kur Garantili Anadolu Sanayicisinin Sorunları," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.9 (Eylül 1982), s.54.

bu işletme 1982 Martına kadar ana para ve faiz olarak 293 milyon TL. ödemiştir. Halen 3.211.760 doları ana para 1.216.890 doları faiz olmak üzere 4.428.650 dolar borcu olup, bugünkü kur 262,60 TL. ile çarpılırsa, 1.162.963.490 TL. daha ödeme yapması gerekecektir. Döviz kurları enflasyon dolayısıyla devamlı değişmektedir. Ülkemizdeki enflasyon oranının % 30 ve ABD'deki enflasyon oranının % 5 olacağı varsayılırsa, TL'nin değeri dolar karşısında % 25 dolayında değer yitirecek demektir(22). Bu ise, döviz kredisi kullanan işletmenin, 1986 yılına kadar 2,7 milyar TL. ödeme yapmak zorunda kalacaktır. 112 milyon TL. borçlanan bu işletme, devletin verdiği garantiyi kaldırması sonucu 3 milyar ödeme ile karşılaşacak, enflasyon oranının büyümesi sonucu belkide bu rakamın çok üzerine çıkacaktır. Borcu 30 misline ulaşmış, ileride 40 misli olabilecek bu işletme, kotadan tahsis alan sabit borcu bulunan işletme ile nasıl rekabet edebilecek, her an değişen faiz ve amortismanları ile nasıl bir maliyet hesabı yapacak da, ihracata yönelecektir?

Yıllardan beri ödeme açığı bulunan hükümetler kotaları kısmen finanse edebilmek için dış kredi kullanmaktadır. Kredi ile aldığı dövizlerle yaptığı kota tahsislerine kur riski uygulamakta, riski kendi üzerinde taşımaktadır. Kotadan tahsis alan işletmenin transferden sonra bir sorunu kalmamakta, makinalarının fiyatı sabitleşmektedir. Oysa kur garantisini kaldırılmakla

(22) Erdoğan Alkin, "1983 Yılı Başında Dünya Ekonomisi," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.2 (Şubat 1983), s.5.

döviz kredisi kullanan işletmeler, miktarı belirsiz bir borçlanma ile karşı karşıya bırakılmışlardır.

Kur garantisi sanayi kuruluşları arasında eşitliği sağlamıştır. Kotadan tahsis yaptığı işletmelerin döviz riskini üstlenen devlet, döviz kredilerinden kur garantisini kaldırmakla bir kısım sanayiciyi diğerleri ile rekabet edemez hale sokmuştur. İstemeyerek de olsa bir kısım sanayiciyi diğerlerinin zararına himaye etmiştir.

G- Kâr Dağıtımındaki Olumsuz Gelişmeler

Kur garantisinin kaldırılmasından sonra malî bunalıma düşen işletmeler ortaklarına enflasyon oranının üstünde net kâr dağıtamamışlardır. Ekonomide oluşan likit fonlar, önce banker piyasasına, daha sonra bankalara kaydığından hisse senetlerine olan talep azalmıştır. Bu sebeple mevcut hisse senetleri değer kaybına uğramışlardır. Hisse senedi fiyat endeksine göre, hisse senedi fiyatları yüzde olarak 1976'da % 100 düzeyinden Aralık 1981'de % 80,19'a düşmüş; ancak 1982'nin son aylarında biraz yükselmeye başlayarak kasım 1982'de % 112,78'e ulaşmıştır(23).

İşletmelerin ortaklarına kâr dağıtamaması işletmelerin hisse senedi ihracı ile kaynak yollarının tıkanmasına neden olmuş ve böylece işletme sermayesi ihtiyacı daha da yükselmiştir. Bu nedenle bazı işletmeler ya iflas etmiş ya da el değiştirmişler-

(23) Şeref Türen, "Sermaye Piyasası," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.2 (Şubat 1983), s.41-42.

dir.

II- ESKİŞEHİR-KÜTAHYA BÖLGESİNDEKİ SANAYİ İŞLETMELERİNDE UYGULAMA

1- Genel Açıklama

Eskişehir-Kütahya Bölgesinde bulunan ve yatırımlarında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın vermiş olduğu döviz kredilerini kullanan 10 işletmenin son yıllardaki kur ayarlamalarından kaynaklanan borç artışları her gün daha çok artmaktadır.

Eskişehir-Kütahya bölgesinde faaliyetlerini sürdüren söz konusu işletmelerden istediğimiz bilgilerle, işletmelerin, döviz kredisi aldıkları tarih ile bugünkü anapara borç artış miktarları saptanmaya çalışılmıştır. Bu tarihler arasında anapara ödemesi varsa, yapılan ödemeler düşüldükten sonra kalan borç miktarları hesaplanmıştır. Söz konusu hesaplamalar faiz yüklerini içermemektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin çeşitli tarihlerde Türkiye Sınai Kalkınma Bankasından almış oldukları döviz kredi miktarları Tablo I'de görülmektedir. Ayrıca bu tabloda, söz konusu bu işletmelerin 1983 yılı itibarıyla kalan borç miktarlarında gösterilmiştir.

1974 yılında başlayan borçlanmaların 31.12.1983 tarihine kadar gerçekleştirilen kur ayarlamaları sonucu Türk Lirası cinsinden borç artışı 885,5 milyon TL'yi bulmuştur. Çeşitli tarihlerde yapılan kredi sözleşmeleri ile yüklenilen borç miktarı

TABLO - I

ESKİŞEHİR-KÜTAYYA BÖLGESİNDEKİ BAZI İŞLETMELERİN
ALMIŞ OLDUKLARI DÖVİZ KREDİLERİ

ŞİRKETİN ADI	BORÇ DÖNEMİ	DÖNEM BAŞI BORÇ MİKTARI	31.12.1983 TARİHİNDEN KA BORÇ MİKTARI	
Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş.	1974 - 1981	2.217.718 DM	161.051,52 DM.	
		3.368.809 FF	1.324.240,90 FF.	
		238.091.567 Lit	38.091.567 Lit.	
		506.839 Hfl	200.415 Hfl.	
		350.489 BF	50.984 BF.	
		154.256 LUXF	4.200 LUXF.	
		103.783 ₺	3.870 ₺	
		18.566 SAR	8.200 SAR	
Bölgeden Toplam		35.156.638,41	88.558.355,41 TL.	
Kütahya San.ve Tic.A.Ş.	1980-1984	890.000 ₺	784.785,37 ₺.	
		Bölgeden Toplam		64.970.000 TL.
Eskişehir Bilecik Kağıt Fabrikası Tic.A.Ş.	1978-1986	36.210.000 BF	27.210.000 BF.	
		10.260.000 AŞ.	5.235.875 AŞ.	
		2.996.000 DM	1.320.000 DM.	
Bölgeden Toplam		127.543.706 TL.	139.854.400 TL.	
Eskişehir Halı ve Yer Kilimi San.ve Tic.A.Ş.	1978-1986	2.300.000 ₺	1.200.000 ₺	
		Bölgeden Toplam		45.149.000 TL.
Kütahya Porselen Fabrikası A.Ş.	1976-1984	1.347.899,35 DM	925.450 DM.	
		2.089.229,90 FF	1.200.982 FF.	
		130.025.732 Lit	95.450.372 Lit.	
		4.014.222 FB	2.024.352 FB.	
		276.793,28 Hfl	176.493 Hfl.	
		84.215 LUXF	75.512 LUXF	
		1980-1987	334.150 DM.	332.000
			Bölgeden Toplam	
Eskişehir Maki. Fabrikası İmalat Sanayii Ticaret A.Ş.	1978-1988	77.459,15 ₺	50.251,21 ₺	
		16.918.168 J. Yeni	8.158.915,10 J. Yeni	
		219.311,04 FS	121.113,05 FS	
		978.222,35 DM	975.222,35 DM	
Bölgeden Toplam		34.078.051,10 TL.	221.588.119 TL.	

Şişli Eskişehir Mo- İma.Sanayii Tic.A.Ş.	1980-1988	310.928,80 ₺ 910.402,60 DM 1.241.907,12 J.Y. 738.769,68 Hfl.	310.928,80 ₺ 910.402,63 DM 124.190.712 J.Yeni 738.769,68 Hfl.
Cinsinden Toplam		137.466.843 TL.	541.809.394 TL.
Porsuk İşçile. Sanayi Tica.	1975-1984 1977-1985	500.000 ₺ 950.000 ₺	500.000 ₺ 950.000 ₺
Cinsinden Toplam		7.065.000 TL.	14.420.000 TL.
İzmir Anadolu Mak. Tic.A.Ş.	1978-1986	1.465.457,99 DM	1.165.440,20 DM.
Cinsinden Toplam		38.834.634 TL.	122.138.100 TL.
İzmir Mak.San.A.Ş.	1977-1986	367.340,39 DM.	302.420,50 DM.
Cinsinden Toplam		4.040.744 TL.	8.014.135,30 TL.

Kaynak: Araştırma kapsamındaki işletmelerin kat'ii itfa tablolarından yararlanarak hazırlanmıştır.

10 firma için 664,9 milyon TL. iken, yapılan kur ayarlamaları sonunda 1,6 milyar TL. düzeyine ulaşmıştır.

Bu durumda sınıai kuruluşları çok büyük boyutlarda likidite sıkıntısı ve özellikle işletme sermayesi açısından ciddi bir darboğaza girmişlerdir. Ekonomik kuralların sağlıklı işlemesinden kaynaklanan bu soruna bir çözüm getirilemediği takdirde girişimcileri caydırıcı özelliğini sürdürecektir.

2- Uygulamada Görülen Sorunlar

Araştırma kapsamına giren 10 işletmenin biri 1957 yılında; biri 1974; üçü 1976; dördü 1977 ve biri 1980 yılında kurulmuş -

SIRA NO	İŞLETMENİN ADI	ÜRETİMDEN SATIŞLAR		SATIŞ HASILATI		ÖZ SERMAYE		NET AKTİF TOPLAMI		BİLANÇO KARI		TOPLAM İŞGÜÇÜ
		(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	(1.000.-₺)	V.Ö.	(1.000.-₺)	
		1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982	
1	Beşiktaş Çimen. Fab. T.A.Ş.	950.706	2.374.748	976.504	2.584.545	205.505	567.238	1.348.813	1.957.167	63.457	102.517	40
2	Fen-İnönü San.ve Tic.A.Ş.	796.651	2.278.290	786.782	2.345.977	240.000	580.000	1.175.563	1.737.973	15.456	60.770	69
3	İkizsan İpliklik Ka. Pat. Sn.ve Tic.A.Ş.	1.960.502	2.090.763	2.102.076	2.266.077	450.702	493.892	1.635.100	1.735.238	45.443	75.363	36
4	İzmir Çiğdem ve San.ve Tic.A.Ş.	986.755	1.068.353	990.885	1.066.303	65.640	69.720	400.502	500.011	47.102	49.181	17
5	İzmir Çiğdem ve San.ve Tic.A.Ş.	332.837	700.000	332.827	700.002	102.787	188.374	690.073	938.146	(13.390)	(103.264)	43
6	İS-İM Beşiktaş Mak. ve Tic.İn. Sn.ve T.A.Ş.	40.030	42.028	60.450	72.288	300.000	300.000	467.277	577.362	(16.156)	(16.118)	0
7	İzmir Çiğdem ve San.ve Tic.A.Ş.	29.662	39.379	29.659	39.733	182.341	185.000	864.934	1.381.356	(15.009)	(26.074)	19
8	İzmir Çiğdem ve San.ve Tic.A.Ş.	14.392	30.010	24.392	35.100	59.835	120.000	385.010	404.908	(4.815)	(25.033)	3
9	İzmir Çiğdem ve San.ve Tic.A.Ş.	12.303	14.392	14.212	14.923	18.000	18.000	382.100	486.905	(2.874)	(5.974)	6
10	İzmir Çiğdem ve San.ve Tic.A.Ş.	10.766	10.172	11.624	15.954	6.000	6.000	101.276	101.678	3.871	4.874	3
TOPLAM		5.134.604	8.657.574	5.335.391	9.146.951	1.690.300	2.508.224	7.433.656	9.784.505	122.715	75.602	2.55

Not: 1- Tablodaki işletmeler üretimden satışlarına göre büyükten küçüğe doğru sıralanmışlardır.

2- Satış hasılatı işletmelerin "Üretimden Satışları" ile doğru satışlarının toplamını ifade etmektedir.

3- İşletmelerin öz sermayeleri yeniden değerlendirilmeden oluşan değer artış fonundan arındırılmıştır.

4- Tabloda geçen rakamlar V.Ö. Vergiden önce.

5- Parantez içindeki değerler zararları ifade etmektedir.

Notlar: Bu viz kredisi kullanan işletmelere ilişkin finansal bilgiler, araştırma kapsamındaki işletmelerin 1981-1982 dönemine ait faaliyet raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

tur. İşletmelerin % 10'u gıda, % 40'ı makina imalatı, % 10'u mobilya, % 10'u kağıt, % 10'u Dokuma, % 20'si toprağa dayalı sanayi ürünleri alanında faaliyette bulunduğu görülmektedir. Özel sektörde yer alan bu işletmelerin tümü anonim şirkettir.

İşletmelerin 1981 ve 1982 yılları itibariyle üretimden satışları, satış hasılatları, öz sermayeleri, net aktif toplamları, vergiden önce bilanço kârları ve toplam işgören (personel) sayıları Tablo II'de gösterilmiştir. Bu işletmelerden 4'ü yeniden değerlendirme işlemlerini tamamlamış, diğer 6'sı ise; bu hazırlıklarını halihazırda sürdürmektedir.

A- Borç Ödeme Gücü ve Güvencesinin Ordadan Kalkması

Araştırma kapsamına giren 10 işletmenin aldıkları özel ve nakdi dış kredilerin toplamı 582.771.474 TL. iken, yapılan kur ayarlamaları sonunda 1983 yılında 5.170.096.388 TL.'ye ulaşmıştır. İşletmeler genelde 1979 yılından itibaren ana para ve faiz ödemelerinin çok yüksek boyutlara ulaşması nedeniyle likidite sıkıntısı içine düşmüşler ve borç ertelemesine girmişlerdir.

Tablo III'de görüldüğü gibi, işletmelerin cari oran ortalaması 1981'de 0,9 iken bu oran 1982'de 1,2'ye çıkmıştır. İşletmelerin cari oran ortalamasının artmış olmasına rağmen, bu oranın yeterli olduğu söylenemez. Çünkü, genel bir kural olarak cari oranın 1,5 veya % 150 ye yakın olması gerekir(24).

(24) Öztin Akgüç, Finansal Yönetim (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1979), s.24.

YILLARINA İLİŞKİN CARİ VE LİKİDİTE ORANLARI

SİEA İŞLETMENİN ADI NO	DÖNER AKTİF TOPLAMI (1.000.-TL)		DÖNER BORÇ TOPLAMI (1.000.-TL)		SABİT VARLIKLARIN TOPLAMI (1.000.-TL)		PESİN ÖDENMİŞ GİDERLER (1.000.-TL)		CARİ ORAN		LİKİDİTE ORANI	
	1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982
	1 Esk.Çimento Fab. T.A.S.	603.618	884.451	793.534	894.114	465.390	1.481.947	402.080	663.432	0,68	0,98	0,25
2 Tam-Gıda San. ve Tic.A.S.	361.614	675.697	419.072	259.085	704.479	880.686	127.498	168.085	0,86	2,61	0,56	1,96
3 Eskişarım M. Kökt. San.ve Tic.A.S.	760.502	973.403	870.602	465.612	605.930	780.500	320.115	470.120	0,37	2,09	0,62	1,09
4 Halisler F. ve Tic. San.ve Tic.A.S.	462.416	874.969	724.692	924.706	720.430	795.000	360.000	570.012	0,64	0,94	0,14	0,33
5 Kütahya Porcel. Sanatçı A.S.	488.100	628.467	250.304	399.341	201.701	299.701	287.663	305.916	1,95	1,57	0,80	0,81
6 ES-EM Esk.Mak.ve Tes. İm.Sn.ve Tic.A.S.	378.402	408.364	245.715	274.093	206.106	299.287	190.407	299.287	1,54	1,48	0,77	0,44
7 Emiştas Etk.Mol. İm.Sn.Tic.A.S.	284.459	309.322	374.634	653.568	580.475	1.021.934	63.999	107.965	0,76	0,49	0,59	0,31
8 Poris Porcel.İşç. Mak.Sn.Tic.A.S.	237.178	394.932	213.908	210.871	260.468	298.557	20.352	69.358	1,10	1,87	1,00	1,54
9 Anamak Anad.Mak. Sn.Tic.A.S.	6.701	9.802	60.912	52.938	75.968	80.502	4.566	7.948	0,11	0,18	0,04	0,04
10 Tekin Mak.San. A.S.	5.966	8.901	74.673	66.330	52.185	66.835	5.074	6.458	0,08	0,14	0,01	0,04
Toplam	3.588.956	5.170.328	4.028.046	4.200.658	3.873.403	6.800.009	1.684.074	2.668.581				
Ortalama									0,89	1,23	0,47	0,60

Not: 1- Tablodaki pesin ödenmiş giderler, gelecek yıla ait olup, stoklar, kredifilerinin toplamından oluşmaktadır.

2- Cari Oran hesaplanırken, dönem kârı üzerinden ödenecek vergiler ve dağıtılacak kâr kısa vadeli borçlara eklenmiştir.

3- Tablodaki döner aktif, döner borç ve sabit varlıklar toplamı net değerler olup, aynı zamanda bu değerler yeniden değerlendirmeden oluşan değer artış fonundan artırılmışlardır.

Kaynak: Kurumun hesaplarındaki işletmelerin faaliyet raporlarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo IV'de araştırma kapsamındaki işletmelerin borç taksitlerini karşılama oranı genelde 1981 ve 1982'de 1,02'dir. Genel bir kural olarak bu oranın 2 veya 2 ye yakın olması gerekir(25). Buna göre, işletmeler borç taksitlerini ödemede güçlük çekmektedirler. Bu oran her işletme için ayrı ayrı incelendiğinde, işletmelerin çoğu borç taksitlerini ödeyemez duruma düştüğü Tablo IV'de görülmektedir.

Tablo IV'de araştırma kapsamındaki işletmelerin faiz ödeme güçleri genelde 1981 ve 1982'de 1'dir. Bu oranın, genelde bir kural olarak kabul edilen 8'den çok düşük olması, işletmelerin faiz ödemesi yapamadıklarını göstermektedir(26).

Bütün mali gücünü kur farkına yatan işletmeler, iç kredi temin etmeleri zorlaşmış, maliyetleri yükselmiş ve sonunda çalışma sermayeleri yetersiz kalmıştır.

B- Öz Sermaye Yetersizliği

1982 yılı sonu itibariyle Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kullanılan 10 işletmenin, yeniden değerlendirilmeden oluşan değer artış fonundan arındırılmış olarak, öz sermayeleri toplamı Tablo II'de görüldüğü gibi 2.508.224.000 TL, net aktif toplamı Tablo III'de görüldüğü gibi 5.170.328.000 TL, sabit varlıklarının net değer toplamı da Tablo III'de gösterilmiş olup 6.800.009.000 TL.'dir. Bu veriler, işletmelerin mali yapıları hakkında ge-

(25) Özer Ertuna, "Şirketlerin Borç Ödeme Gücü ve Güvencesi," Finansal Yönetim ve Yatırım Planlaması, S.14 (Haziran 1982), s.138-139.

(26) Akgüç, s.76.

BOĞU TAKSİTLERİNİ KARŞILAMA ORANI VE FAİZ ÖDEME GÜCÜ

Sıra No	İşletmenin Adı	Amortisman Gideri (1000 TL)		Faiz (1000 TL)		Boğ Taksitlerini Karşılama Oranı		Faiz Ödeme Gücü	
		1981	1982	1981	1982	1981	1982	1981	1982
1	Eskişehir Çimento Fabrikası A.Ş.	135.055	197.751	224.300	88.508	1,88	4,39	1,28	2,16
2	Tay-Gıda Sanayi ve Tic.A.Ş.	41.766	109.192	-	89.000	-	2,91	-	0,68
3	Büksan Dilecik Kağıt San.ve Tic.A.Ş.	30.341	39.768	78.468	74.236	1,63	2,05	1,58	1,00
4	Maksan Pafta ve Yör. San.ve Tic.A.Ş.	37.931	47.972	85.818	82.310	1,99	2,13	1,55	1,60
5	Yıldırım Karselen San. A.Ş.	73.622	103.335	2.307.974	3.080.288	1,03	1,00	0,99	0,97
6	İS-İM Eskişehir Ma-til. ve Tic.İm.Sn.ve Tic.A.Ş.	40.411	49.215	97.822	98.782	1,15	1,17	0,43	0,40
7	Elmas Tekstil İv. San.ve Tic.A.Ş.	2.184	5.113	7.433	8.947	(0,72)	(1,40)	(1,02)	(1,92)
8	Feriz Borçlu İşç. Mak. San.ve Tic.A.Ş.	27.332	19.501	94.615	73.845	1,24	0,93	0,95	0,66
9	Anadoluk Anadolu Mak. San.ve Tic.A.Ş.	15.213	19.228	16.807.908	20.323.928	1,00	1,00	0,99	0,98
10	Tekin Mak.Sn.A.Ş.	3.511	12.466	3.711.200	4.467.443	1,04	1,00	1,00	1,000
	TOPLAM	402.386	603.541	23.415.538	28.291.092	1,02	1,02	1,00	1,00

Not: 1- Borçlar içindeki değerler aksi belirtilmez.

Kaynak: Tablo II'den yararlanılmıştır.

nelde bazı değerlendirmeler yapılmasına imkân vermektedir.

İşletmeler, genelde 1982 yılında öz sermayelerini arttırmaya ağırlık vermişlerdir. Gerçekten 1981 yılında Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kredisi kullanan 10 işletmenin öz sermayeleri toplamı 1.000.300.000 TL. iken, 1982 yılı sonunda, yeniden değerleme fonları hariç, 2.508.224.000 TL'ye yükselmiştir. Bir yıllık öz sermayede artış oranı % 48,4'dir. Halbuki önceki yıllarda, öz sermaye artış oranı % 10 dolaylarında kalmıştır.

İşletmeler 1982 yılında öz kaynaklarla finansmana daha fazla önem vermelerine rağmen, aşağıdaki göstergelerin ortaya koyduğu gibi öz sermaye yetersizliği bir sorun olarak devam etmektedir.

a- Öz Sermaye / Net Aktif Toplamı Oranı

Araştırma kapsamındaki işletmelerin "Öz Sermaye / Net Aktif Toplamı" oranı % 25,6'dır. Daha açık bir deyişle, söz konusu işletmeler net aktiflerinin ancak % 25,6'sını kendi öz sermayeleri finanse etmekte, geri kalanı için işletme dışı kaynaklara başvurmaktadırlar.

10 işletmenin bir bölümü 1982 sonu itibariyle yeniden değerleme yapmış durumdadırlar. Yeniden değerleme yapan işletmelerde oluşan değer artış fonu 1.118.602.400 TL. olarak hesaplanmıştır. Yeniden değerleme sonuçları da dikkate alındığında, 10 işletmenin öz sermayesi 3.070.642.000 TL, net aktif toplamı da 11.978.482.000 TL'ye yükselmektedir. Bu değerler üzerinden "Öz Sermaye/

Net Aktif Toplamı" oranı % 25,6 olmaktadır. Araştırma kapsamındaki tüm işletmeler yeniden değerlendirme yapmamışlardır, yapmaları halinde "Öz Sermaye / Net Aktif Toplamı" oranının bir miktar daha yükselmesi beklenebilir.

b- Öz Sermaye / Sabit Varlıklar Net Oranı

Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kredisi kullanan ve araştırmaya konu olan 10 işletme için bu oran, yeniden değerlemeden arındırılmış olarak, (2.508.224.000 TL/6.800.009.000 TL.) % 36,8'dir. "Öz Sermaye/Sabit Varlıklar, net" oranının düşüklüğü de, önceden varılan öz sermaye yetersizliği teğhisini destekleyen diğer bir bulgu olmaktadır. Yeniden değerlendirmeden sonra genelde bu "öz sermaye/sabit varlıklar, net" oranının % 100'e yaklaşması gerekir. Sınai işletmelerinin normal olarak, sabit varlıklarını öz sermayeleri ile finanse etmeleri, bir finansman kuralıdır(27). Ancak kendi boyutlarına göre büyük yatırımlara girişmiş ve makinalarını dışarıdan ithal etmek zorunda kalan bu işletmelerin, yatırımın başlangıç yıllarında söz konusu bu oranının düşüklük göstermesini olağan olarak yorumlamak gerekir.

c- İşletmelerin Aktif Devir Hızları Genelde Yavaştır

1982 yılında 10 işletmenin "Satış Hasılatı/Net Aktif Toplamı" oranı diğer bir deyişle aktif devir hızı (9.146.951.000 TL./

(27) A.g.k., s.41.

424.908.000 TL.) 2,2'dir. Yeniden değerlendirme farkları net aktif toplamına eklendiğinde devir hızı 1,3'e düşmektedir.

İşletmelerin aktif devir hızının genelde yavaş olması, 1982 yılında faaliyet hacimlerindeki genişlemenin sınırlı ölçüler içinde kalması ile açıklanabilir. 10 işletmenin satış hasılatı, 1982 yılında bir önceki yıla kıyasla % 71,4 oranında artarak 9.146.951.000 TL.'ye ulaşmıştır. Satış artışları bir önceki yıllara göre 1980 yılında % 55, 1981 yılında da % 56 oranındadır.

İşletmelerin genelde aktif devir hızlarının yavaş olması, atıl üretim kapasitesinin, kullanılmayan iktisadi değerlerin varlığının bir göstergesi olduğu gibi, işletmelerin finansman ihtiyacını arttırmakta ve işletmelerin kârlılığı üzerinde de olumsuz etkileri olmaktadır.

d- İşletmeler yeterince fon yaratamadıklarından oto-f finansman imkânları sınırlı ölçüler içinde kalmaktadır.

1982 yılında Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kredisi kullanan 10 işletmenin 5'i kâr elde etmiş, geriye kalan 5'ide zarar etmişlerdir. Bilanço kârları toplamı ise, 368.267.000 TL. zararlar toplamı ise 292.000 TL'dir. Buna göre 10 işletmenin kâr toplamı, (zararlar indirildikten sonra) anılan yılda 75.602.000 TL. olmaktadır. İşletmelerin yıl sonu öz sermaye toplamaları (yeni - den değerlendirme farkları hariç) 2.508.224.000 TL. olduğuna göre, öz sermaye kârlılıkları (kâr "vergi öncesi"/öz sermaye) % 3 ol-

maktadır. Söz konusu oran 1981 yılında % 7'dir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde, satışlara göre kârın düştüğü gözlenmektedir. 1981 yılında "kâr(vergi öncesi)/satış hasılatı" oranı % 20 iken, 1982 yılında % 8'e gerilemiş, bu düşüş, işletmelerin öz sermaye kullanımındaki artışına rağmen, öz sermaye kârlılıklarında düşüğe yol açmıştır.

Öz sermaye kârlılık oranlarının genelde, resmî enflasyon oranların altında bulunması, işletmelerin reel olarak oto finansman imkânlarını yok etmektedir. Enflasyon oranı hesaba katılarak oto-finansman rakamları düzeltilindiğinde, araştırma kapsamındaki işletmelerin hiçbirinin gerçekte oto finansmana gidemediği görülmektedir.

C- Çalışma Sermayesi Yetersizliği

1981 yılında Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kredisi kullanılan 10 işletmenin çalışma sermayesi devir hızı (Net satışlar/Döner varlıklar oranı) % 7 iken 1982 yılında bu oran % 53 artarak % 60'a yükselmiştir. Çalışma sermayesi devir hızının (dönme çabukluğunun) artmış olması olumlu gelişmedir. Ancak bu oran her işletme için tek tek incelendiğinde, büyük, sağlam, piyasada oturmuş işletmelerde dikkati çekici bir değişme göstermemektedir. Buna karşılık kısa vâdede özellikle faaliyetleri mevsimlik hareketlerin etkisi altında olan işletmelerde Net satış/Çalışma sermayesi oranı dalgalanmaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin net çalışma sermayeleri, kur farklarından dolayı, 1978 yılından itibaren her yıl artan oranda azalmış ve halen bu azalış sürmektedir. Söz konusu bu işletmelerin toplam net çalışma sermayelerinde 1981'e göre 1982'de 529.770.000 TL.'lik bir artış gözlenmiştir. Ancak bu artışın yeterli olduğu söylenemez. Çünkü, döner borçlar kur farklarından dolayı devamlı olarak artmaktadır.

Çalışma sermayesi finansmanında döviz kredilerinden yararlanan işletmeler, bu krediyi alırken kredi maliyetlerinin düşük olması sebebiyle bu krediyi almışlardır. Ancak kur garantisinin kaldırılması bu kredinin maliyetini aşırı derecede yükseltmiştir. Bu maliyet artışı ise, işletmelerin döner borçlarına yansımış ve dolayısıyla işletmelerin çalışma sermayelerinin yetersiz kalmasına sebep olmuştur.

D- Yatırım Talebinin Azalması

Kur garantisi uygulamasının 1976 yılında başlatılması ile yeni yatırım talepleri hızlı bir biçimde artış göstermiş, ancak bu hızlı artış 1978 yılında kur garantisinin kaldırılmasından sonra yavaşlamıştır. Kur garantisi uygulamasının kaldırılması ile, yatırımların azalmasına sebep olan çeşitli faktörler arasında kur farkları da yer almıştır.

Eskişehir-Kütahya Bölgesinde 1978 yılından itibaren döviz kredisi alarak yatırıma girişme, 1976 yılına göre % 75 azalmıştır. Bu bölgede 1976'da 16 işletme döviz kredisi alırken 1980'

de sadece 4 işletme bu krediyi almıştır. 1981 ve 1982 yıllarında ise, bu bölgede, döviz kredisi alarak yatırıma girişen işletme yoktur.

Döviz kredisi kullanarak yatırıma girişmemenin en önemli sebebi kur farklarının getirdiği ağır mali yüklerdir.

E- Üretim Düzeyindeki Düşüş

Eskişehir-Kütahya Bölgesinde döviz kredisi kullanan işletmelerin çoğunun üretim düzeyleri düşüktür. Söz konusu bu işletmelerin üretim miktarlarında, kur garantisini uygulamasının kaldırıldığı dönemde önemli ölçüde düşüşler kaydedilmiştir. Bazen bu işletmelerin üretim miktarları, iç talepteki durgunluk, ihracattaki tıkanıklık ve yeterli enerjinin olmayışı gibi sebeplerle aksamıştır. Fakat en önemli sebep, kur farklarından kaynaklanan finansman sıkıntıları olmuştur. Bu işletmelerin üretimleri, çalışma sermayesi ve diğer finansman sıkıntılarından dolayı aksaması beklenen kapasite kullanımına ulaşamamasına sebep olmuştur.

F- Kâr Dağıtımındaki Olumsuz Gelişme

Kur garantisinin kaldırıldığı 1978 yılından bu yana Eskişehir-Kütahya bölgesinde döviz kredisi kullanan işletmeler içinde kâr eden işletmelerin sayısında sürekli bir düşme, zarar eden işletmelerin sayısında ise sürekli bir artma vardır. Tablo V'de araştırma kapsamındaki işletmelerin 1981 ve 1982 yıllarına ilişkin

TABLO V

ESKİŞEHİR-KÜTAHYA BÜGESİNDE DÖVİZ KREDİSİ KULLANAN
BAZI İŞLETMELERİN 1981 ve 1982 YILLARINA İLİŞKİN
BİLANÇO KÂRLARI

Sıra No	İşletmenin Adı	Bilanço Kârı (v.s.) 1000 TL.		Değişme
		1981	1982	
1	Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş.	31.729	51.256	% 62
2	Tam-Gıda Sanayi ve Tic.A.Ş.	7.728	30.386	% 293
3	Bıksan Bilecik Kağıt Sn.ve Tic.A.Ş.	22.722	37.682	% 66
4	Halıser Halı ve Yer Döş.San.ve Tic.A.Ş.	23.551	24.555	% 4,3
5	Kütahya Porselen Sanayii A.Ş.	(13.390)	(103.264)	(% 671)
6	ES-EN Eskişehir Makina ve Tesis İma. Sanayii ve Tic.A.Ş.	(26.156)	(56.118)	(% 115)
7	Emiştas Eskişehir Mobilya İmalat Sanayi ve Tic.A.Ş.	(15.009)	(26.674)	(% 44)
8	Porış Porsuk İşçileri Makina Sanayii ve Tic.A.Ş.	(4.815)	(25.033)	(% 420)
9	Anamak Anadolu Makina ve Sanayii ve Tic.A.Ş.	(2.874)	(5.974)	(% 108)
0	Tekin Makina Sanayii A.Ş.	1.936	2.437	% 26
	TOPLAM	25.422	(70.747)	(% 378)

Not: Parantez içindeki değerler eksi değerlerdir.

Kaynak: Araştırma kapsamındaki işletmelerin faaliyet raporlarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

kın bilanço kârları gösterilmiştir. Tablo V'de görüldüğü gibi hem kur garantisi uygulamasının olduğu dönemde hemde kur garantisi uygulamasının kalktığı dönem içerisinde döviz kredisi alan 3 işletmenin zararları önemli ölçüde artmıştır.

Zarar eden işletmelerin maliyetleri ve finansman giderleri kâr eden işletmelere kıyasla daha yüksektir. Çünkü, zarar eden işletmelerin genellikle tümü kur garantisi döneminde döviz kredisi kullanmışlar, daha sonra kur garantisi kalktığında anapara borç taksitleri ve bunların faiz yükü çok ağır mali küllfetler getirmiştir. Kâr eden işletmeler ise, genellikle 1981 ve 1982 yıllarında döviz kredisi kullandıklarından anapara borç taksitlerini daha ödemeye başlamamışlar ve öledikleri faiz borcu çok düşük düzeyde kaldığından, bu işletmeler kur farklarından fazla etkilenmemişlerdir. Ancak, daha sonraki yıllarda kur farklarından aşırı derecede etkileneceklerdir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin çoğu kur farklarından dolayı ortaklarına kâr dağıtamaz durumdadır. Dolayısıyla bu durumdan işletmelerin hisse senetlerinin değerleri de olumsuz yönde etkilenmektedir.

S O N U Ç

Döviz kredisi kullanan sanayi işletmeleri, kur farklarından dolayı büyük finansal güçlüklerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorunların ortaya çıkmasında en önemli sebep, devletin tutarsız uygulamaları olmuştur.

Kur farklarına çözüm getirmek için Maliye Bakanlığı, DESİYAB ve DPT tarafından Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulmak üzere ayrı ayrı raporlar hazırlamışlardır. Bu raporlar, kur garantisi getirilmesi, kur farklarından doğan zararların Devlet tarafından karşılanması gibi tedbirleri kapsamaktadır. Ayrıca Maliye Bakanlığı, kur farklarından dolayı zor duruma düşen belirli işletmeler için maddi destek sağlamıştır. Maliye Bakanlığı, DESİYAB ve DPT tarafından yapılan bu çalışmalar aynı amaca yönelmekle birlikte uyumlu bir biçimde yürütülemediklerinden sonuçsuz kalmıştır. Uyumsuzluğun temel nedeni döviz kredisi kullanan sanayi işletmelerinin ekonomiye kazandırılması konusundaki kriterin ne olacağının iyi tayin edilememişliğindedir. Kolay çözüm yolu, toplam borcu olan işletmelerin öncelikle ekonomiye kazandırılması gibi görülmektedir. Ancak temel tercihin, ekonominin genel ihtiyaç ve gelişme programına göre belirlenmesi gerekir.

24 Ocak kararları, piyasa ekonomisinin kurulmasını temel hedef olarak kabul etmiş, bu hedef siyasal iktidarda bulunan bugünkü Hükümetçe de benimsenmiştir. O halde olağan piyasa

koşullarına göre el değiştirmesi mümkün olan işletmeler için özel formüller geliştirilmesi, temel tercihe aykırıdır. Tercihin, ekonomik öncelikler ve 24 Ocak ilkeleri doğrultusunda yapılması gerektiği düşünülürse, kur farklarından dolayı zor duruma düşmüş olan işletmeler için devletçe yapılacak yardımların, işletmelerin finansman ihtiyacının büyüklüğüne göre olmalıyacaktır. Bu nedenle, kur farklarından dolayı zor duruma düşen sanayi işletmelerinin zor durumdan kurtarılması, beşinci beş yıllık kalkınma plânı içinde ele alınmalıdır.

Yatırımların ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı için dış kaynaklardan sağlanan kredilerin işletmeler açısından sabit bir maliyet unsuru haline getirilmesi amacıyla kurulan "Dış Krediler Kur Farkı Fonu"nun halen kur farkları nedeniyle zor durumda olan işletmeleri kapsamıyacağı açıktır. Çünkü bu kararname yeni yatırımlar için kur riskini ortadan kaldırmak amacıyla çıkartılmış bir kararnamedir. Kararnamenin çıkışından önce zor durumda kalmış işletmelere bu Fondan yardım düşünüldüğü takdirde, Fon'un uygulamaya konulduğu ilk yıllarda fazla bir kaynağı olamayacağından yeni yatırım kredisi talebinde bulunanlara bir yararı olmayacaktır. Yani kararname asıl görevini yerine getirmemiş olacaktır.

Kur farklarına köklü çözüm getirmek için çeşitli alternatifler ileri sürülebilir. Bu çözüm devletten başka hiçbir makam gerçekleştiremez. Bizim önerimiz, kur farklarından dolayı zor duruma düşen işletmelerin Merkez Bankası'ndan Türk Lirası

karşılığında döviz temin etmeleri için ilgili kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. İşletmelerce temin edilen bu dövizler, Merkez Bankası bünyesinde oluşturulacak bir fonda toplanmalı ve daha sonra bu fon, işletmelerin borç ödeme planlarına göre kullanılması sağlanmalıdır. Böyle bir düzenleme sonucunda kur riski de otomatikman Merkez Bankası'na geçmiş olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAP VE MAKALELER

Akat, İlter. "İşletmelerde Sermaye Açığı," Dünya Gazetesi.
5 Ağustos 1983, s.5.

Akgüç, Öztin. Finansal Yönetim. İstanbul: İstanbul Üniversitesi
Yayını, 1979.

Akgüç, Öztin. "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının Finans Yapısı,"
İstanbul Sanayi Odası Dergisi, S.210, 15 Ağustos 1983,
s.77.

Albayrak, Turgut. "Kur Garantili Anadolu Sanayicinin Sorunları,"
Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.9, Eylül 1982, s.54.

Alkin, Erdoğan. "1983 Yılı Başında Dünya Ekonomisi," Banka ve
Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.2, Şubat 1983, s.5.

Arcayürek, Cüneyt. "389 Firma 34 Milyar Reeskont Kredisi Aldı,"
Milliyet Gazetesi. 1 Ağustos 1983, s.9.

Erez, Mesut. "Kur Farkları Sorununun Çözümü İçin Bir Öneri,"
Eskişehir Sanayi Odası Bülteni, S.84, 15 Haziran 1981,
s.14.

Ertuna, Özer. "Şirketlerin Borç Ödeme Gücü ve Güvencesi," Finan-
sal Yönetim ve Yatırım Planlaması, S.14, Haziran 1982,
s.138-139.

Karasu, Turan. "Kur Farkı Fonu'nun Kimleri Kapsadığı Henüz Belli
Değil," Dünya Gazetesi, 22 Ağustos 1983, s.1.

Karluk, Rıdvan. Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi.

Eskişehir: Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, 1981.

Kartay, Hamdi. "Tevvik mi, Cezalandırma mı?" Dünya Gazetesi,

12 Ekim 1982, s.2.

_____ . Kur Bankları Çözüm Bekliyor. Adana: Adana Sanayi Odası, 1980.

_____ . "Kur Garantisinin Yatırımları Canlandırması Mümkün Görülüyor," Dünya Gazetesi, 8 Ağustos 1983, s.1.

Kurdaş, Kemal. Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu. İstanbul:

Formül Matbaası, 1979.

Kurdaş, Kemal. "Sermaye Erozyonunun İşletmelerde Yarattığı Ekono-

mik Sorunlar," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.2,

Şubat 1983, s.31.

Kurdaş, Kemal. "Türkiye Ekonomisinde 1980 Yılı'nın İlk Dört Ayın-

da Alınan Sonuçların Değerlendirilmesi, Önümüzdeki Aylar-

da Beklenen Gelişmeler ve Alınması Gereken Yeni Önlemler,"

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, S.6, Haziran 1980, s.14.

Parasız, M.İlker. Uluslararası Para Sistemi. Bursa: Kalite Matba-

ası, 1980.

Seyidoğlu, Halil. Uluslararası İktisat. 4.B. Ankara: Turhan İli-

tabevi, 1982.

Tunca, Zafer. "Türkiye Ekonomisinde İzlenen Son Gelişmeler," 1982

İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Özel Sorunları,

İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Ya-
Yını, 1982, s.11.

Turan, Gül Günver. Uluslararası Para Sistemi. Ankara: Tisa Mat-
baası, 1980.

Türen, Şeref. "Sermaye Piyasası," Banka ve Ekonomik Yorumlar
Dergisi, S.2, Şubat 1983, s.41-42.